

Wersja robocza tekstu opisującego Mniszy Las (niem. *Mönchwald*)
Marian Gąbrowski
marian.gabrowski@gmail.com
15 listopada 2020 roku

SPIS TREŚCI

1. Mniszy Las.....	2
1.1. Historia Mniszego Lasu.....	3
1.2. Powierzchnia Mniszego Lasu.....	10
1.3. Wykaz kamieni granicznych z początku XVIII wieku.....	11
1.4. Rekonstrukcja lokalizacji kamieni.....	20
1.5. Mniszy Las według Słownika geografii turystycznej Sudetów...	31
Bibliografia.....	32

I. MNISZY LAS

las zwany „szpitalnym” [1]s.9

Mniszy Las^[6]s.72

Mönchwalde^[4]s.28

Mönchwald^[6]s.72

Münchewald^[3]s.42

propsteilichen Wald^[9]s.295

Propsteiwald^[3]s.50

Spitalwald^[9]s.296

Spittelwalde^[4]s.28

Spittelwald^[9]s.276

I.I. HISTORIA MNISZEGO LASU

Najstarsza znana mi wzmianka o Mniszym Lesie pochodzi z 1403 roku. Wówczas to Gotsche Schoff ufundował dla krzeszowskich cystersów prepozyturę w Cieplicach, a częścią składową tegoż daru był las określany mianem *Spittelwald*. Wystawione w tamtym okresie dokumenty, związane zarówno z samą fundacją jak i z jej potwierdzeniami, nie określają ani dokładnej lokalizacji lasu, ani też jego wcześniejszych losów. Wiadomo jedynie, że w momencie fundacji właścicielem lasu był Gotsche Schoff, a sama darowizna nie obejmowała albo prawa połowy ryb w strumieniu określonym jako *Wenige Zacken*¹ lub *Wenig Czagk* (*Zacken*)², albo też samego strumienia³.

Jednak na tej podstawie można stwierdzić, że las ten musiał znajdować się nad strumieniem *Wenige Zacken*. Potok ten należałoby zidentyfikować jako późniejszy *Klein Zacken*, noszący w języku polskim nazwy Mała Kamienna lub też Pleśna⁴.

Również nazwa tegoż lasu, czyli *Spittelwald*, zapewne jest przesłanką dokumentującą jego wcześniejsze losy. Samą nazwę należałoby przetłumaczyć jako „las zwany »szpitalnym«”⁵, a określenie to niewątpliwie powiązane jest z joannitami. Zakon ten obecny był w Cieplicach od 1281 roku, kiedy to otrzymał od księcia Bernarda lwóweckiego 250 wielkich łanów ziemi, a dalszych 100 łanów dokupił wkrótce⁶.

-
- 1 K. Wutke, *Das Schicksal der Warmbrunner Propsteikunden*, [9]s.276. „Gotsche Schoff (...) daruje im swój las, nazywany Spittelwald, bez prawa połowy ryb w strumieniu nazywanym Wenige Zacken (pol. Mała Kamienna)”; w oryginalu: „Gotsche Schoff (...) schenkt er seinen Wald, Spittelwald gen., ohne die Fischerei in dem Flusse gen. der Wenige Zacken”.
  - 2 Tamże, [9]s.279. „Gotsche Schoff (...) prepozyturę w Warmborne (pol. Cieplice) (...) ufundował, którym w tym celu ofiarował (...) Spittelwald bez prawa rybołówstwa w tamtejszym Wenig Czagk (Zacken) (pol. Mała Kamienna)”; w oryginalu: „Gotsche Schoff (...) eine Propstei zu dem Warmborne (...) gegründet, wobei derselbe zu diesem Zwecke stiftete (...) den Spittelwald ohne die Fischerei das. im Wenig Czagk (Zacken)”.
  - 3 Tamże, [9]s.277. „Gotsche Schoff (...) oddaje (...) swój las, zwany Spittelwald, wraz z terenem i gruntami, jednakże z wyłączeniem płynącego w nim strumienia, zwanego Wenige Zacken (pol. Mała Kamienna)”; w oryginalu: „Gotsche Schoff (...) schenkt (...) seinen Wald, Spittelwald gen., mit dem Grund und Boden, jedoch mit Ausnahme des darin fließenden Flusses, der Wenige Zacken gen.”.
  - 4 M. Staffa (red.), *Słownik geografii turystycznej Sudetów*, tom 1, Góry Izerskie, [6]s.71.
  - 5 D. Adamska, *Rozwój osadnictwa wiejskiego w dystrykcie jeleniogórskim od XIII do początku XVI wieku*, [1]s.9. „(...) do cieplickiej prepozyturę przynależeć miał las zwany »szpitalnym«”.
  - 6 M. Staffa (red.), *Słownik geografii turystycznej Sudetów*, tom 4, Kotlina Jeleniogórska, [7]s.95.

Przy czym nazwę tę można odnieść albo do prowadzonego przez zakonników szpitala, którego jednym ze źródeł utrzymania mógł być akurat tenże las⁷, albo też do nazwy samego zakonu, gdyż joannitów określano podczas mianem „bracia szpitala św. Jana z Jerozolimy”⁸, a i dziś używa się dla nich nazwy „szpitalnicy”⁹.

W 1571 roku hrabia Hans von Schaffgotsch zawarł dwunastoletnią umowę dzierżawy dóbr cieplickich¹⁰, która obejmowała prepozyturę cieplicką wraz z wszelakim przynależnościami¹¹, a więc zapewne także i Spittelwald.

Po raz kolejny prepozyturę cieplicką wydzierżawił w 1608 roku Merten Süßenbach, sołtys wioski Voigtsdorf (pol. Wojcieszycy), jednak tym razem przedmiot dzierżawy nie obejmował opisywanego tu lasu¹².

-
- 7 D. Adamska, *Rozwój osadnictwa wiejskiego w dystrykcie jeleniogórskim od XIII do początku XVI wieku*, [1]s.10. Autorka opisuje tutaj jeden z jeleniogórskich szpitali: „Na Przedmieściu Zamkowym (...) wznowiły się zabudowania szpitala-przytułu pw. Bożego Ciała (Zum Leichnam Christi) – poświęconego w 1317. Przy infirmerii była zapewne kaplica i cmentarz. Należący do miasta szpital utrzymywał się z powstałej pod koniec XIV w. fundacji, czerpiąc dochody z lasu i łąk położonych na ob. wzgórzu Siodło (lasły te zwano wówczas »szpitalnymi«)”.
- 8 J. Wendt, *Die Thermen zu Warmbrunn im Schlesischen Riesengebirge*, [8]s.21. „(...) Odpis z odnośnego dokumentu zawiera: Księże śląski Bernhard, pan na Löwenberg (pol. Lwówek Śląski) nadaje w 1281 roku braciom szpitala św. Jana z Jerozolimy (...) miejscowości, którą nazwą się Warmbrunn (pol. Cieplice) (...) wraz z 250 łanami (...); w oryginale: „(...) Auszug aus der bezüglichen Urkunde mit: Herzog Bernhard von Schlesien, Herr von Löwenberg verleiht im Jahre 1281 den Brüdern des Hospitals St. Johannes von Jerusalem (...) den Ort, welcher Warmbrunn genannt wird (...) mit 250 Hufen (...).”
- 9 D. Adamska, *Rozwój osadnictwa wiejskiego w dystrykcie jeleniogórskim od XIII do początku XVI wieku*, [1]s.7-8. „Już w 1281 r. książę lwówecki Bernard Zwinny nadał joannitom 250 łanów i sprzedał kolejnych 100 łanów ziemi w Górzach Izerskich, a siedem lat później zakonnicy dokupili dochody z Malinnika. Miejscowość tę wraz z częścią terenu (wydaje się, że już wówczas zagospodarowanego) przejęli więc szpitalnicy, ale ich wkład w kolonizację obszaru jawi się jako niewielki”.
- 10 F. Mahner, *Beiträge zur Wirtschaftsgeschichte des Cistercienserklosters Grüssau*, [4]s.29. „(...) klasztor zdecydował się zrezygnować z prepozytury. Z tego powodu zakonnicy zastawili ją w 1571 roku za 10000 talarów na 12 lat hrabiemu Hansowi von Schaffgotschowi. Za następnego opata Caspara zostały dobra te ponownie wykupione”; w oryginale: „(...) entschloß sich der Konvent, die Propstei preiszugeben. Die Mönche verpfändeten sie deshalb im Jahre 1571 für 10000 Taler auf zwölf Jahre an den Grafen Hans von Schaffgotsch. Unter dem folgenden Abte Caspar wurde das Gut wieder eingelöst”.
- 11 K. Wutke, *Das Schicksal der Warmbrunner Propsteiurkunden*, [9]s.289. „Prepozyturę Warmbrunn (pol. Cieplice) wraz z wszelakimi przynależnościami”; w oryginale: „Propstei Warmbrunn nebst allen Zugehörungen”.
- 12 F. Mahner, *Beiträge zur Wirtschaftsgeschichte des Cistercienserklosters Grüssau*, [4]s.29. „Jednak w 1608 roku sołtys z Voigtsdorf (pol. Wojcieszycy) dostał w dzierżawę na cztery lata prepozyturę wraz z wyszynkiem piwa. Umowa ta, w roku 1612 przedłużona o dwa lata, przynosiła klasztorowi rocznie 550 talarów czynszu, jednakże opactwo zachowało sobie patronat, Spittelwald i sądownictwo”; w oryginale: „Im Jahre 1608

Sama umowa wprawdzie wyłączała Spittelwald z dzierżawy, jednak pozwalała sołtysowi na pobieranie z niego drewna przeznaczonego na opał, ale jedynie zgodnie z instrukcjami leśniczego¹³. Zapewne miało to zabezpieczyć las przed rabunkową wycinką w czasie trwania dzierżawy.

W 1664 roku hrabia Christoph Leopold Schaffgotsch i opat Bernard Rosa zawarli ugodę, w której zawarli 26 punktów z polubownymi uzgodnieniami. W czwartym puncie strony stwierdzili, że „Spittelwald powinien być starannie obejrzany i wygraniczony”¹⁴. Skoro obie strony planowały przeprowadzenie wspólnej inspekcji w celu jednoznaczniego ustalenia jego granic, to zapewne w owym czasie granice tego obszaru albo nie były jeszcze jednoznacznie wyznaczone w terenie, albo też brak było zgodności co do ich przebiegu.

Ponieważ Spittelwald nie przylegał do pozostałych dóbr cieplickich, toteż pozyskiwane w nim drewno musiano przewozić przez sąsiednią wioskę. Wymagało to właściwych uzgodnień, w tym też celu „7 czerwca 1677 roku (...) Opat Bernhard z Grüssan (pol. Krzeszów) zawarł umowę z pewnym rolnikiem z Kaiserswaldau (pol. Piastów) w sprawie dróg przewozowych z należącego do prepozytury lasu”¹⁵.

Obszerny opis Mniszego Lasu zawarł Curt Liebich w swoim opracowaniu opisującym powstanie i rozwój miejscowości Piechowice, gdzie natrafiam między innymi na następujący fragment:

„Tutaj można dodać kilka kolejnych uwag na temat położonego naprzeciw Mönchswald, znanego już z ustanowionej przez ród Gotsches fundacji z 1403 roku (patrz strona 22) pod nazwą »Spittelwald« i opisanego na mapie lasów z lat 1754/56 jako »należący do probostwa Warmbrunn (pol. Cieplice)«. Przylega on na zachodzie do pół miejscowości Petersdorf (pol. Piechowice) w okolicach młyna w Hartenberg (pol. Górzyniec) i obejmuje obszar o powierzchni 121 hektarów w jednej części na północnych zbo-

---

erhielt aber der Voigtsdorfer Schulze die Propstei mit Bierschank auf vier Jahre zur Pacht. Dieser Vertrag, der im Jahre 1612 um zwei Jahre verlängert wurde, brachte dem Kloster jährlich 550 Taler Zins ein, das Stift behielt sich aber Patronat, Spittelwald und Gericht vor“.

- 13 K. Wutke, Das Schicksal der Warmbrunner Propsteiurkunden, [9]s.291. „(...) jednakże z wyłączeniem (...) lasu Spittelwald, z którego sołtys może pobierać jedynie drewno opałowe zgodnie z instrukcjami leśniczego”; w oryginalu: „(...) ausgenommen jedoch (...) den Spittelwald, woraus der Scholze nur Brennholz nach Anweisung des Försters entnehmen darf”.
- 14 K. Wutke, Das Schicksal der Warmbrunner Propsteiurkunden, [9]s.294; w oryginalu: „4) Der Spittelwald soll ordentlich besichtigt und begrenzt werden”.
- 15 K. Wutke, Das Schicksal der Warmbrunner Propsteiurkunden, [9]s.295; w oryginalu: „1677 Juni 7. Amt Giersdorf, Kr. Hirschberg. Abt Bernhard von Grüssan macht einen Vertrag mit einem Bauer zu Kaiserswaldau wegen des Fuhrweges in den propsteilichen Wald”.

czach Hohen Iserkammes (pol. Wysoki Grzbiet). W nim i za nim mieszkający miejscowości Petersdorf (pol. Piechowice) często dzierżawili łąki, co doprowadziło do późniejszego wykształcenia się enklaw leśnych (patrz strona 43). Christian Ansorge w swojej niestety zaginionej kronice miejscowości Petersdorf (pol. Piechowice) pisze: »W roku 1708 graf Schaffgotsch przekazał za darmo kawałek lasu klasztorowi w Warmbrunn (pol. Cieplice), wyłącznie w celach pozyskiwania drewna, nie na polowania, który to 28 sierpnia starannie wygraniczono kamieniami granicznymi, dlatego też od tego czasu nazywany jest on Mönchswald«. Przedstawienie to jest niepoprawne i prawdopodobnie opiera się na niedokładnym opisie następującego zdarzenia: na podstawie akt specjalnych urzędu kameralnego w Hermsdorf (pol. Sobieszów) (sekcja 1, regał 9, numer 8) w 1692 roku odbyła się kontrola granicy, ponieważ przeor z Warmbrunn (pol. Cieplice) Matteus Alt rościł sobie prawo aż do sześć razy większej powierzchni lasu, niż jemu przynależało, między innymi także obszary Hartenberg (pol. Górzyniec) i Heidelberg (pol. Wrzosówka) aż po Kratzberg¹⁶. W 1701 roku przed manremchem w Schweidnitz (pol. Świdnica) odbyło się przesłuchanie leśników z Petersdorf (pol. Piechowice) oraz niektórych mieszkańców w sprawie wytyczenia granicy, tak więc zdarzenia o których wspominał Ansorge, były prawdopodobnie wynikiem tego sporu prawnego. W każdym bądź razie nazwa Mönchswald czy też Propsteiwald była powszechnie używana już wiele wcześniej przed 1708 rokiem, co ukazują opisy okolicznych dóbr gospodarskich 9, 10 i 11 w księgach zakupów, po raz pierwszy w roku 1639, według księgi zakupów 3/126¹⁷.

16 Prawdopodobnie góra Kratzberg to dzisiajszy Mały Ciemniak. Wprawdzie „Słownik geografii turystycznej Sudetów” stwierdza, że Mały Ciemniak to niegdysiejszy Untern Nebelberg ([6]s.72), jednak tamten wierzchołek znajduje się ok. 500 metrów od szczytu określonego mianem Małego Ciemniaka.

17 C. Liebich, Werden und Wachsen von Petersdorf im Riesengebirge..., [3]s.49–50; w oryginale: „Hier können noch einige Betrachtungen über den gegenüberliegenden Mönchswald angeschlossen werden, der schon aus der Stiftung Gotsches Fundator von 1403 als »Spittelwald« bekannt ist (s. S. 22) und der in der Forstkarte von 1754/56 als der »Probstey zu Warmbrunn gehörig« bezeichnet wird. Er stößt westlich an die Flur Petersdorf in der Gegend der Hartenberger Mühle an und umfaßt in einer Größe von 121 ha einen Teil vom Nordabhang des Hohen Iserkammes. In und hinter ihm hatten die Petersdorfer Bewohner vielfach Zinswiesen, was zu der späteren Bildung von Forstenklaven führte (s. S. 43). Christian Ansorge schreibt in seiner leider verschollenen Chronik von Petersdorf: »Anno 1708 schenkte der Graf Schaffgotsch ein Stück Wald dem Kloster in Warmbrunn zu freyer, eigener Beholzung, aber nicht zur Jagd, welches den 28. August ordentlich mit Rainsteinen begrenzt, daher es von der Zeit an der Mönchswald genannt wird.« Diese Darstellung ist nicht richtig und beruht wahrscheinlich auf ungenauer Berichterstattung über folgendes Ereignis: Nach Sonderakten des Kameralamtes Hermsdorf (Sekt. 1, Fach 9, Nr. 8) hatte 1692 eine Grenzbesichtigung stattgefunden, weil der Warmbrunner Prior Matteus Alt sechsmal so viel Wald beanspruchte als ihm zustand, unter anderem auch die Flächen des Harten- und Heidelberges bis zum Kratzberge. Im Jahre 1701 fand vor

Z powyższego cytatu wynika, że nie udało się dokonać wzmiankowanego w ugodzie z 1664 roku wygraniczenia Mniszego Lasu. W 1692 roku, a więc 28 lat później, obie strony w dalszym ciągu nie były zgodne co do przebiegu granicy tegoż obszaru, a w roku 1701 nadal trwał proces w sprawie wytyczenia granicy.

Wiemy jednak, że Christian Ansorge miał stwierdzić w swojej kronice: „*W roku 1708 graf Schaffgotsch przekazał za darmo kawałek lasu klasztorowi w Warmbrunn (pol. Cieplice), wyłącznie w celach pozyskiwania drewna, nie na polowania, który to 28 sierpnia starannie wygraniczono kamieniami granicznymi, dlatego też od tego czasu nazywany jest on Mönchswald*”.

Z kolei Curt Liebich stwierdza, że przedstawienie to jest niepoprawne i prawdopodobnie opiera się na niedokładnym opisie innych zdarzeń. Wydaje się jednak, że prawda leży pośrodku i faktycznie sporny las mógł być przekazany przez hrabiego Schaffgotscha dopiero w 1708 roku, aczkolwiek lasem zakonnym był on od dawna, jak to słusznie zauważa Curt Liebich.

Otoż 28 października 1707 roku hrabia Johann Anton Schaffgotsch zawarł z prepozyturą cieplicką ugodę, która w jednym ze swoich punktów stwierdzała: „*Tak zwany Spitalwald zostaje przekazany prepozyturze*¹⁸; dokument ten został 27 czerwca 1708 roku potwierdzony w Wiedniu przez cesarza Józefa I. Ponieważ obie strony od dawna знаły zawarte w nim postanowienia, toteż mogły przygotować kamienie graniczne, które ustawiono 28 sierpnia 1708 roku, jak stwierdza Christian Ansorge.

Tak więc Mniszy Las mógł być przekazany cystersom w 1708 roku, gdyż właśnie kroki przewidywała zawarta rok wcześniej ugodą. Jednak tutejszy las już od początku XV wieku był własnością cystersów, tak więc „*darowizna*” z 1708 roku była w pewnym sensie jedynie obopólnie uzgodnionym zwrotem lasu jego prawowitemu właścicielowi.

---

dem Mannrecht in Schweidnitz die Vernehmung der Petersdorfer Förster und einiger Einwohner über die Grenzziehung statt, und so wird der von Ansorge erwähnte Vorgang wohl das Ergebnis aus diesem Rechtsstreit gewesen sein. Der Name Mönchs- oder Propsteiwald war jedenfalls schon viel eher gebräuchlich als 1708, wie die Lagebeschreibungen der anliegenden Bauerngüter 9, 10 und 11 in den Kaufbüchern zeigen, erstmalig 1639 laut Kaufbuch 3/126“.

18 K. Wutke, *Das Schicksal der Warmbrunner Propsteikunden*, [9]s.289. ; w oryginalu: „(...) Vergleich zwischen der Propstei Warmbrunn und dem Grafen Johann Anton Schaffgotsch: (...) c) Der sogen. Spitalwald wird der Propstei übergeben“.

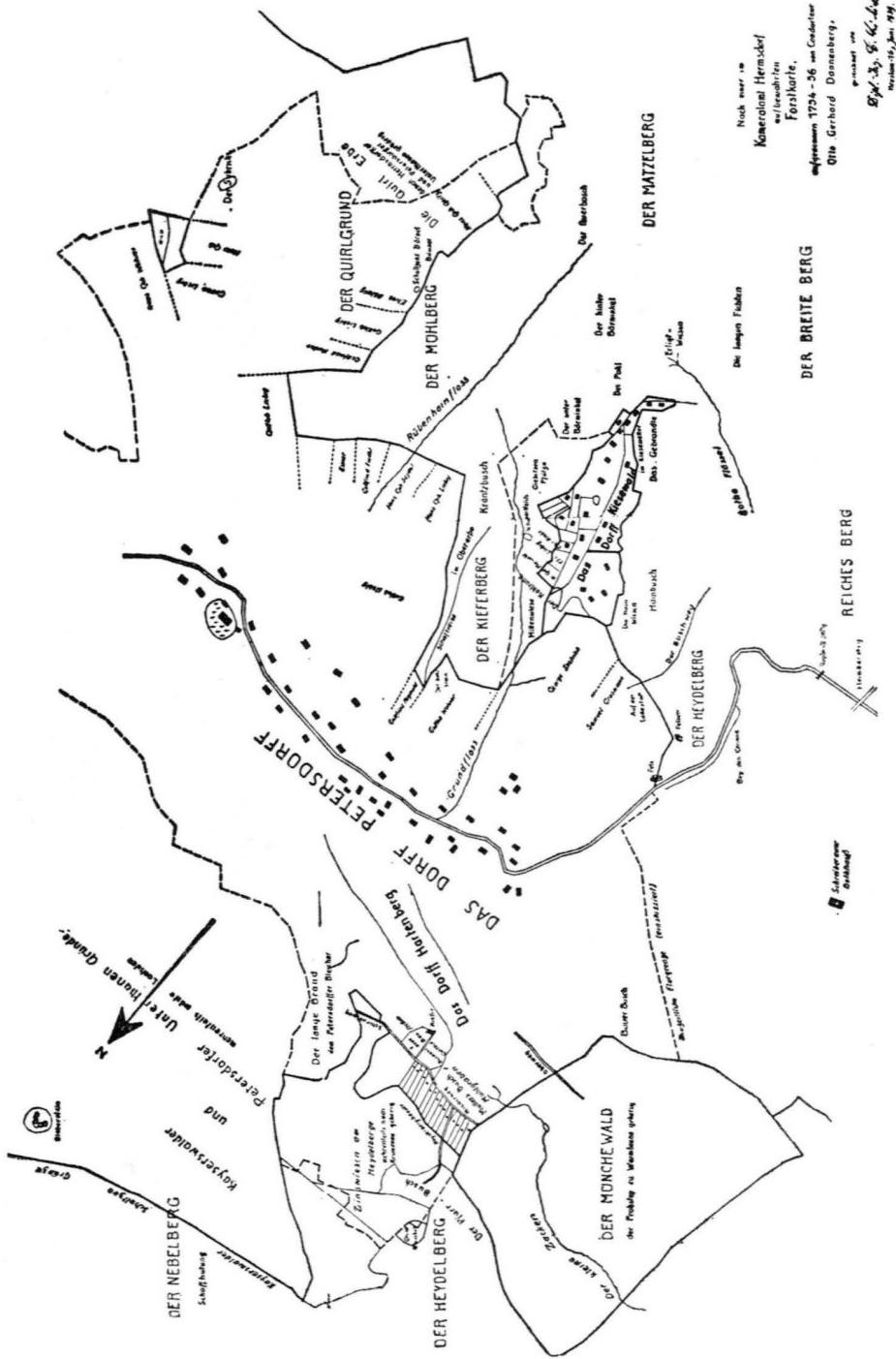

Abb. 7. Ausschnitt aus der Forstkarte der Herrschaft Kynast um das Jahr 1750

Ilustracja 1: Ilustracja przedstawiająca „Wycinek mapy leśnej dóbr przynależnych do zamku Chojnik w 1750 roku” (niem. „Ausschnitt aus der Forstkarte der Herrschaft Kynast um das Jahr 1750”). Źródło: C. Liebich, *Werden und Wachsen von Petersdorf im Riesengebirge...*, [3]s.42.

Opisywany przez Curta Liebicha las *Mönchswald* przedstawiony jest na reprodukcji mapy z 1750 roku (patrz ilustracja 1). W tekście znajduje się wzmianka, że na mapie z lat 1754/56 opisany jest on jako „*Probstey zu Warmbrunn gehörig*”, natomiast napis widoczny na mapie z 1750 roku, wprawdzie słabo czytelny, ale ma raczej następującą treść: „*DER MÜNCHEWALD der Probstey zu Warmbrunn gehörig*”. Widać więc, że nie umieszczono tu nazwy *Mönchswald*, lecz *Münchewald*. W północnej części las ten przecina ciek wodny, opisany tu jako „*Der kleine Zacken*” (pol. *Mała Kamienna* lub *Pleśna*¹⁹)

---

19 M. Staffa (red.), *Słownik geografii turystycznej Sudetów, tom 1, Góry Izerskie*, [6]s.71.

I.2. POWIERZCHNIA MNISZEGO LASU

W piątym rozdziale swojego opracowania Franz Mahner opisuje lasy klasztoru krzeszowskiego, które dzieliły się na sześć odrębnych części, a ostatnia z wymienionych to „Spittelwalde bei Warmbrunn”²⁰. Brak tu jednak bardziej szczegółowych informacji na temat tej posiadłości, na koniec rozdziału autor jedynie wzmianka jej szacunkową powierzchnię: „Lasy na innych obszarach klasztoru najwyraźniej nie miały własnej administracji leśnej. Jeśli porównamy istniejące mapy z tamtych czasów z aktualnymi mapami i informacjami o własności gruntów, powinniśmy oszacować las w Raaben (pol. Kruków), Würben (pol. Wierzbna) i Warmbrunn (pol. Cieplice) na około $\frac{1}{2} \text{ km}^2$ każdy”²¹.

Jak widać powierzchnię lasu w Warmbrunn (pol. Cieplice) autor oszacował na około 0,5 km², a więc zaledwie 50 hektarów.

Z kolei obszerny opis Mniszego Lasu autorstwa Curta Liebicha zawiera stwierdzenie: „(...) Mönchswald (...) obejmuje obszar o powierzchni 121 hektarów w jednej części na północnych zboczach Hohen Iserkammes (pol. Wysoki Grzbiet)”²².

Próba określenia powierzchni Mniszego Lasu na podstawie niemieckiej mapy katastralnej²³ daje wynik równy 1.358.960 m², a więc blisko 136 hektarów, co względem wspomnianych przez Curta Liebicha 121 hektarów daje różnicę 15 hektarów, a więc aż kilkunastu procent. To dość duża rozbieżność i raczej nie sposób jej wytlumaczyć błędami związanymi z kalibracją archiwalnych map.

---

20 F. Mahner, *Beiträge zur Wirtschaftsgeschichte des Cistercienserklosters Grüssau*, [4]s.91; „Fünftes Kapitel. Stiftsforsten. Verwaltung und Einkünfte (...) Das Nadelholzgebiet zerfiel in sechs getrennte Teile (...) und dem Spittelwalde bei Warmbrunn”.

21 F. Mahner, *Beiträge zur Wirtschaftsgeschichte des Cistercienserklosters Grüssau*, [4]s.95; „Die Wälder in den andern Klostergebieten hatten anscheinend keine eigene Forstverwaltung. Wenn wir die vorhandenen Karten der damaligen Zeit mit den jetzigen Karten und den Grundbesitzangaben vergleichen, so dürften wir den Wald bei Raaben, Würben und Warmbrunn auf etwa je $\frac{1}{2}$ qkm schätzen”.

22 C. Liebich, *Werden und Wachsen von Petersdorf im Riesengebirge...*, [3]s.49-50; w oryginale: „(...) Mönchswald (...) umfaßt in einer Größe von 121 ha einen Teil vom Nordabhang des Hohen Iserkammes”.

23 Mapa Kreis Hirschberg, Gemarkung Forst Seifershau, Blatt 3, z 1905 roku, [5].

I.3. WYKAZ KAMIENI GRANICZNYCH Z PO- CZĄTKU XVIII WIEKU

Na początku października 2020 roku na stronach serwisu *Facebook* pojawił się zamieszczony przez „Wydawnictwo Wielka Izera” wpis²⁴ zawierający niemieckojęzyczne tłumaczenie sporzązonego po łacinie dokumentu, w którym szczegółowo opisane zostało rozmieszczenie kamieni wyznaczających granice lasu *Spittelwald*. Autorem zamieszczonego tu tłumaczenia jest Ullrich Junker. O ile sam tekst można znaleźć również w jednym z opracowań tegoż autora, z którego to źródła będę tu korzystał, to przywołany post zilustrowany został fotografiami przedstawiającymi łacińskie oryginały tych stronic, na których opisano granicę (patrz ilustracje 2, 3, 4 oraz 5). Umożliwiają one naoczne przekonanie się, jak w rzeczywistości wyglądały poszczególne zapisy.

Dostęp do oryginału jest o tyle istotny, że w trakcie kolejnych przekładów zawsze pojawiają się zmiany w stosunku do oryginału. Wprawdzie w jednym z kolejnych postów zamieszczone zostało polskie tłumaczenie tego tekstu²⁵, jednak ja postanowiłem podjąć własną próbę przełożenia niemieckojęzycznego przekładu Ullricha Junkera, weryfikując w łacińskim oryginale jedynie te elementy, które wzbudziły me wątpliwości. Poniżej efekt moich wysiłków:

„Punkt trzeci. Odnośnie lasu Spittelwald, ażeby także w tym zakresie mogło nastąpić całkowite spełnienie oczekiwani fundacji, władztwo hrabiego rozpatruje pozytywnie, co zostanie za chwilę rozszerzone, całościowe jego wygraniczenie tak jak przebiega ono w dniu dzisiejszym, który leży po tej i tamtej stronie Zackelfusses (pol. Kamienna Mała) i powinien należeć do czcigodnej prepozytury, poprzez jego oznaczenie, i takie rozgraniczenie stosownymi kamieniami granicznymi, które po jednej stronie posiadają herby hrabiów Schaffgotschów, a po drugiej stronie opactwa Grüssau (pol. Krzeszów), i ustawione są w taki sposób, że całościowo granicę utrzymują w następującej postaci: początek bądź też terminus a quo²⁶ tegoż samego znajduje się na końcu tak zwanego Hartenberg (pol. Górzyniec), powyżej grzbietu, naprzeciw Schreijberhau (pol. Szklarska Poręba), przy gospodarstwie Hannsza Christopha Liebicha, w dobrach miejscowości Petersdorff

---

24 <https://www.facebook.com/wydawnictwowielkaizera/posts/761130151334628> –
dostęp październik, k 2020 roku.

25 <https://www.facebook.com/wydawnictwowielkaizera/posts/761647857949524> –
dostęp październik 2020 roku.

26 „Terminus a quo” to łacińskie określenie na termin uznany jako początek.

(pol. Piechowice), gdzie usytuowany jest duży kamień, na którym wykuty jest krzyż, jednakże ze względu na większą poprawność ustawiono właściwy kamień graniczny, a mianowicie № 1, z tego miejsca granica biegnie grzbietem, i osiemdziesiąt sążni od tego kamienia stoi znowuż kamień № 2, stamtąd znowu na osiemdziesiątym sążniu stoi kamień № 3, dalej na osiemdziesiątym sążniu kamień № 4, sześćdziesiąt trzy kroki stamtąd znajduje się duży kamień, który oznaczony jest krzyżem, a przy nim ustawiono właściwy kamień graniczny № 5, stąd (...)"²⁷.

„(...) kierunek granicy nieco skręca w prawo do kamienia № 6 na siedemnastym sążniu, dalej do kamienia № 7 jest osiemdziesiąt sążni, potem biegnie do kamienia № 8 osiemdziesiąt sążni, następnie do kamienia № 9 osiemdziesiąt sążni, i w końcu prostą linią biegnie na bardzo dużą skałę czy też kamień, który po tej stronie stanowi terminus ad quem²⁸, i przy którym został ustawiony kamień graniczny oznaczony jako № 10, ponownie po osiemdziesięciu sążniach, w taki sposób, że z tej strony granica lasu Spittelwald bezpośrednio styka się z granicą Schreiberhau (pol. Szkłarska Poręba); od tego miejsca granica idzie z góry na dół w okolice Zackel (pol. Kamienna Mała), przez niekiedy obecne tam łąki, gdzie znajduje się wiele kamieni ustawionych przez samą naturę lub też można uznać je za przeszkode, hipotetycznie ustawione przez wojska rzymskie²⁹, z krzyżem wykutym na szczycie, także przy nich umieszczone zostały właściwe kamienie graniczne, potem za ostatnim dostrzeżonym dużym kamieniem delikatnie skręca w prawo, gdzie obok dużego kamienia znajduje się kamień granicz-

27 U. Junker, Der grüssausisch – propsteiliche Spital- oder Mönchwald..., [2]s.46; w oryginalu: „^{3°} Wegen des Spittelwaldes hat die hochgräfle. Herrschaft, damit auch in diesem stücke der Fundation ein Vollkommenes gnügen geschehen möge, bewilligt, solchen zu extendiren, inmassen dann auch heutigen Tages die gräntze desselben, wie solcher hinfür so wohl dieß- als Jenseits des Zackelfusses der Löbln. Probsteij gehörēn soll, abgezeichnet, undt solche gräntzen mit richtigen Gräntzsteinen, welche auf der einen seithen daß hochgräffle. Schaffgotschische- auf der andern seithe aber das Grüssausische Wappen führen, besetzt worden, inmassen dann die Gräntzen folgender gestalt sich verhalten: Der anfang oder Terminus à quo derselben ist am Ende des so genannten Hartenbergs oben aufm Kamme gegen Schreijberhau an Hanns Christoph Liebichs Bauers in Petersdorff Guthe, woselbst ein großer stein befindlich, auf welchem ein Creutz gehauen, iedoch um mehrer richtigkeit willen ein richtiger Gräntzstein undt zwar N° 1° darneben gesetzet worden, von dar geht die Gräntze aufm Kamme hin, undt stehet achtzig Klafftern von diesem steine wiederumb ein stein N° 2°, Von dar abermahls auf achtzig Klafftern ein stein N° 3°, ferner auf achtzig Klafftern ein stein N° 4°, von dar auf dreij undt Sechzig Schritte ein großer stein sich befündet so mit einem Creutze bemercket, undt darneben ein richtiger Gräntzstein N° 5° gesetzet worden, von hier (...)".

28 „Terminus ad quem” to łacińskie określenie na termin uznany jako koniec.

29 W oryginalu „Limitaneis”, a jak podaje Wikipedia: „Limitanei - wojska rzymskie staniwające obsadę limes (łac. droga, droga graniczna, w późniejszym okresie także granica) złożone prawie wyłącznie z piechoty”.

ny № 11, potem w dół, gdzie koło siebie leżą trzy duże kamienie, obok najniższego kamienia № 12, dalej z góry obok kamienia „am Püschel”³⁰ kamień graniczny № 13, następnie obok kamienia na łące nad górną drogą (niem. Oberwege) kamień graniczny № 14, i obok tego kamienia pod górną drogą (niem. Oberwege) znajduje się kamień № 15, skąd później lepiej jest zejść w dół koło nieco mniejszego kamienia do kamienia granicznego № 16, i w końcu przyjdzie nam stanąć przy kamieniu granicznym № 17, znajdującym się koło pewnego bardzo dużego, spiczastego i leżącego na łące kamienia, od tego (...)"³¹.

„(...) dużego spiczastego kamienia prosto w dół, na osiemdziesiątym sążniu stoi kamień graniczny № 18, dalej po osiemdziesięciu sążniach kamień graniczny № 19, potem ponownie po osiemdziesięciu sążniach kamień graniczny № 20, i od tegoż po przebyciu trzydziestu pięciu sążni ku Zackel (pol. Kamienna Mała) jest kamień graniczny № 21, od tego miejsca granica przebiega w poprzek przez Zackel (pol. Kamienna Mała) w górę Heidelberg (pol. Wrzosówka), i od № 21 idzie do kamienia granicznego № 22 pięćdziesiąt sążni, następnie biegnie do kamienia granicznego № 23 osiemdziesiąt sążni, dalej do kamienia granicznego № 24, ponownie osiemdziesiąt, i ostatecznie stąd podąża do granicznego buka, koło którego ustalono kamień graniczny № 25, i po tej stronie jest to terminus [a quo], ponownie po osiemdziesięciu sążniach. Od tego miejsca granica idzie góra Heidelberg (pol. Wrzosówka) poniżej znajdującymi się tutaj dość potężnego

30 Niestety nie potrafię przełożyć tego określenia. Przy czym nie jest to nazwa geograficzna, gdyż nie potrafię tego słowa zidentyfikować w łacińskim oryginalu.

31 U. Junker, *Der grüssausisch – propsteiliche Spital- oder Mönchwald...*, [2]s.47; w oryginale: „(...) Lencket sich die gräntze ein wenig rechter Handt bieß zu einem steine N° 6° auf Siebenzehn 14 Klafftern, ferner zu einem steine N° 7°. achtzig Klafftern, Item bieß zu einem steine N° 8°. achtzig Klafftern, dann bieß zu einem steine N° 9°. achtzig Klafftern, undt endlich in einer geraden Linie bieß auf einen sehr großen Felsen oder stein so an dieser seithe die Terminus ab quem ist, undt neben welchem ein Gräntzstein mit N° 10°. bemercket, gesetzt worden, abermahl achtig Klafftern, derogestalt, daß in dieser seithe die gräntzen deß Spittelwaldes immediatē an die Schreiberhauer Gräntze stossen; von hier gehet die Gräntze am Berge herunter gegen den Zackel zu, über die daselbst anietzo befindliche Wiesen woselbst viel von der Natur selbst gesetzte steine oder Klippen sich befinden, so pro Limitaneis angenommenen, undt zu solchem Ende Creutze darauft gehauen, auch noch dazu richtiger Gränzsteine darneben gesetzt worden, inmassen dann von dem Letzt bemelten großen steine herunterwerts ein Klein wenig rechter Handt nebst einem Grossen steine ein Gränzstein N° 11°, weiter hinunter wo dreij grosse steine Beijammen liegen, neben dem Niedersten ein Gränzstein N° 12°, ferner hinnunter neben dem steine am Püschel ein Gränzstein N° 13; dann neben dem steine in der Wiese ob dem Oberwege ein Gränzstein N° 14°, undt neben dem steine so unter dem Oberwege lieget ein Gränzstein N° 15°, so dann besser hinabwerts neben einem etwas Kleinen steine ein Gränzstein N° 16°, undt endtlich neben einem in der Wieße gelegenen sehr grossen spitzigen steine ein Gränzstein N° 17: zu stehen (...).”

drzewostanu, i tam stoi wspomniany buk lub też kamień graniczny № 25, po dwudziestu sześciu sążniach kamień graniczny № 26, a z tego miejsca po każdych następujących po sobie osiemdziesięciu sążniach ustawione są kamienie graniczne № 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33 i 34, wraz z tym ostatnim granica dochodzi do jodły oznaczonej krzyżem, a obok ustawiony został kamień graniczny № 35, od tego miejsca granica znowu kieruje się ku Zackel (pol. Kamienna Mała) i po osiemdziesięciu sześciu sążniach do kamienia № 36, dalej po sześćdziesięciu siedmiu sążniach biegnie do kamienia granicznego № 37, potem po osiemdziesięciu sążniach biegnie przez drogę do kamienia granicznego № 38, i w końcu po osiemdziesięciu sążniach dociera do Kleine Zackel (pol. Kamienna Mała), gdzie stoi (...)"³².

„(...) kamień graniczny № 39, od tego miejsca znajdują się, každorazowo osiemdziesiąt sążni od siebie, kamienie graniczne № 40, 41, 42 i 43, z których ostatni znajduje się dwadzieścia cztery sążnie od kamienia pierwszego, czy też terminum a quo.

Załączono również zobowiązanie się czcigodnej prepozytury do, zarezerwowanego sobie przez pana fundatora już w akcie założycielskim fundacji, prawa do rybołówstwa w Kleine Zackel (pol. Kamienna Mała), a także prawa do wolnego spławu drewna, dotyczcychowych dróg przewozu drewna, dróg przepędzania bydła dla poddanych, które to drogi przepędzania bydła zaczynają się poniżej Kleinen Zacke (pol. Kamienna Mała), rozciągając się na długości stu sześćdziesięciu sążni przebiegając drogą Schindelweeg, przy czym na szerokości siedemnastu sążni nie powinny posiadać

32 U. Junker, *Der grüssausisch – propsteiliche Spital- oder Mönchwald...*, [2]s.48; w oryginalu: „(...) kommen, von diesem großen Spitzigen steine Gerade hinunter auf achtzig Klaffern stehet ein Gränzstein № 18°, ferner auf achtzig Klafftern ein Gränzstein № 19, abermahl auf achtzig Klafftern ein Gränzstein № 20; undt von dar auf fünf undt dreijßig Klafftern bieß zum Zackel ein Gränzstein № 21, von hier gehet die Gräntze über den Zackel hinüber am Heidelberge hinauff, undt seindt von № 21 bieß zu einem Gränzstein № 22: fünffzig Klafftern, so dann bieß zu einem Gräntzsteine № 23: achtzig Klafftern, ferner bieß zu einem Gräntzsteine № 24: abermahl achtzig, undt endtlich von dar bies zu einer Gräntz Buche neben welche ein Gränzstein № 25: gesetzet, undt an dießer seithe der Terminus ist, abermahl achtzig Klafftern. Von hier gehet die Gräntze am Heidelberge unter dem anietzo daselbst sich befindenden starcken holtze hin, undt stehet von sothauer Buche oder dem steine № 25: auf Sechs undt Zwantzig Klafftern ein Gränzstein № 26, undt seindt von dar iedesmahl auf Achtzig Klafftern von einander die Gränzsteine № 27: 28: 29: 31: 32: 33: undt 34: gesetzet, von diesem Letzen gehet die Gräntze bieß zu einer Tanne so mit einem Creutze gezeichnet, undt darneben ein Gränzstein № 35: gesetzet worden, von hier aber lencket sich die Gräntze wiederumb nach dem Zackel etwaß schrade auf Sechs undt Achtzig Klafftern zu einem Gräntzsteine № 36, ferner auf Sieben undt Sechzig Klafftern bieß zu einem Gräntzsteine № 37, so dann auf achtzig Klafftern herabwerts bieß in den Weeg zu einem Gräntzsteine № 38, undt endtlich bies zu dem Kleinen Zackel auf Achtzig Klafftern, woselbst ein (...).”

żadnych przeszkód, dla dalszego pozostawienia wolnego i pozbawionego barier przemarszu (...)"³³.

---

33 U. Junker, *Der grüssauisch – propsteiliche Spital- oder Mönchwald...*, [2]s.49; w oryginalce: „(...) Gränzstein N° 39 stehet, von dar befinden sich an dem Hartenberge hinauff iede-smahl achtzig Klafftern von einander die Gränzsteine N° 40: 41: 42: undt 43, von welchem letzten bieß auf den ersten stein oder den Terminum à quo vier undt zwantzig Klafftern seindt. Anbeij verbindet sich die Löble. Probsteij die von dem Herren Fundatore in der Fundation reservirte Fischereij in dem kleinen Zackel, ingleichen die freije Holtz-flöße, die bißherigen Holtzwege, undt Viehetrifften vor die Unterthanen : welche Vieh-trifften unten am Kleinen Zackel anfänget, sich in der Länge von Ein Hundert Sechzig Klafftern erstrecket bieß in den Schindelweeg, in der Breite aber Siebenzehn Klafftern halten sollte :in keine zu verhindern, sondern ferner freij undt ungehindert exerciren zu laßen (...).”

Sac im posterum, tam citra quam ultra fluvium
 factel ad Praproposituram pertinere debeat, desi-
 gnati, et lapisibus Limitaneis incisis una par-
 te Insignijs Sc Baffgotschianis, ex altera Griso-
 viensibus, ordine Subsequenti conditi fuerunt.
 Initium illorum, seu terminus a quo, est in
 fine sic nominati Bartenberg, in vertice
 versus & dresberao, propè Pradium Icanni
 Cristodori Cibic⁹ rustici in Peterodorf,
 ubi Saxum grande reperitur, cui Crux incisa,
 pro majori autem securitate Lapis Limitane-
 us, et quidem N° 1. juxta Collat⁹ est; ab
 hinc Fines protenduntur in vertice ad Octogin-
 ta Orgias ubi alius stat Lapis Limitaneus N°
 2. ab hinc iterum ad Octoginta Orgias alias,
 N° 3. tum ad alios Octoginta Orgias Lapis
 N° 4. Ab hinc ad Sexaginta tres passus repe-
 ritur Saxum Crucis Signatum, juxta autem La-
 pis limitaneus positus N° 5. Ab hinc Fines
 paululum ad dexteram declinantusque ad Lapi-
 dem N° 6. ad Septem decim Orgias, tum ad
 lapidem N° 7. ad octoginta Orgias: Item
 ad lapidem N° 8. ad Octoginta Orgias, deinde
 ad lapidem N° 9. ad Octoginta Orgias, et tan-

-dem in recta semper linea iterum ad Octoginta
 Orgias ad petram grandem, juxta quam Capis N: 10.
 Signata collocatus est, qua petra ex hac parte
 est terminus ad quem adeo ut ex hac parte
 Fines dicta ultra Mittelwald, finibus Abri-
 verbaugensisibus immediate sint contermimi.
 Ab hinc protenduntur Fines ex monte deorsum ver-
 sus fluvium Saxonum per rata defacto inibi exister-
 tia, ubi plurim ab insa natura posita reperiun-
 tur Saxa, qua propter liminareis acceptata, et in
 hunc finem incisis Crucibus signata, et insuper
 Lapidem Limitanei juxta positi sunt: ab ultimo
 Squidem Saxo, seu grandi petra paululum ad
 extram, juxta grande Saxum stat Lapis N: 11.
 magis deorsum, ubi tria Saxa conjacent, juxta
 infimum, Lapis Limitaneus N: 12. ulterius de-
 orsum juxta Saxum penes sylvulam Lapis N: 13.
 tum juxta Saxum in prato supraviam superio-
 rem scilicet Oberweeg Lapis N: 14. et
 juxta Saxum jacens infra viam superiorem
 Lapis N: 15. Deinde magis deorsum juxta
 Saxum paulò minus Lapis N: 16. et tandem
 juxta per grande Saxum Cuspidatum in parato
 jacens, Lapis N: 17. ab hoc grandi Saxo

Cuspidato, recta deorsum ad octoginta Orgias
 stat Lapis N^o: 18. ulterius ad octoginta Orgias
 Lapis N^o: 19. iterum ad octoginta Orgias La-
 pis N^o: 20. et ab hinc ad 35. Orgias usque ad
 fluvium Sadel Lapis N^o: 21. ad lapide N^o: 22.
 quinquaginta Orgiae. Demde usque ad lapidem
 N^o: 23. Octoginta orgiae, item ad lapidem
 N^o: 24. Octoginta orgiae; et tandem usq;
 ad Fagum limitaneum / juxta quam lapis N^o:
 25. Collocatus est, qua q^z ex hac parte est
 terminus a quo: / iterum octoginta orgiae.
 Ab hinc procurrentur Fines in Monte dicto
 Heidelberg, sub defacto existentibus ibi li-
 gnis fortioribus, et a memorata Fago, seu
 lapide N^o: 25. ad viginti Sex orgias stat
 lapis N^o: 26. et ab inde qualibet vice ad
 Octoginta orgias ab invicem collocati sunt
 lapides. N^o: 27. 28. 29. 30. 31. 32.
 33. et 34. Ab hoc ultimo Fines progredi-
 untur usq; ad abietem Crucis Signatam,
 juxta quam Collocatus est lapis N^o: 35.
 Ab hinc autem Fines paululum transversim
 ad sexaginta Sex orgias, declinant denuo

versus fluvium Fachel ad Lapidem № 36. tum
 ad Sexaginta Septem orgias usq; ad Lapidem №
 37. deinde ad Octoginta orgias ad viam usq;
 deorsum ad lapidem № 38. et tandem usq;
 ad parvum fluvium Fachel ad Octoginta or-
 gias ubi lapis № 39. consistit. Ab hinc in
 monte dicto Gartenberg sursum qualibet vi-
 ce octoginta orgij ab invicem collorati reperiu-
 tur lapides limittathei. № 40. t. t. 2.
 et t. 3. a quorum ultimo hoc Viginti quatuor
 sunt orgia, usq; ad primum saxonum, seu termi-
 num a quo.

Præterea Præpositura se obligat reserva-
 tam in fundatione a Domino Fundatore pis-
 naturam in parvo fluvio Fachel, sicut et li-
 beram lignorum deductionem: vulgo Solts-
 flöße: / Solitas bucusq; vias: vulgo Solts-
 wege: / et passua vulgo Riedtrieffen pro-
 subditis: / qua a parvo fluvio Fachel inci-
 riendo, ad centum Sexaginta orgias in lon-
 gum protenduntur, usq; ad viam dictam Hinc
 delireq; in latitudine autem Septem decim
 orgias habere debent: / Se nullatenus impe-
 dituram, sed im posterum liberè et sine im-

Ilustracja 5: Strona 66 dokumentu opisującego przebieg granic lasu Spittelwald.

Źródło: <https://www.facebook.com/wydawnictwodelkaizera/posts/761130151334628>

I.4. REKONSTRUKCJA LOKALIZACJI KAMIENI

Przytoczony na wcześniejszych stronach dokument opisuje lokalizację czterdziestu trzech kamieni granicznych, które otaczały Mniszy Las. Ponieważ podane są tutaj opisy miejsc ustawienia wielu kamieni, a także odległości pomiędzy nimi, toteż można pokusić się o próbę odtworzenia ich pierwotnej lokalizacji. Zwraca jednak uwagę fakt, że przywołany dokument nie nie podaje wszystkich odległości.

Analizując tekst można zauważyc, że choć opisano tu 43 kamienie, to dla 8 z nich nie podano odległości od poprzedzających je znaków, tak więc nie znamy szczegółów dotyczących niemalże 20% całości. Dodatkowo pewne wątpliwości budzi odległość pomiędzy kamieniami № 4 i № 5, gdyż została ona podana nie w sążniach (niem. *Klafftern*) jak wszystkie pozostałe, lecz w krokach (niem. *Schritte*). Przy czym nie jest to pomyłka Ullricha Junkera, tłumaczącego tekst z łaciny na język niemiecki: w oryginalnym zapisie faktycznie odległość zapisano jako „*sexaginta tres passus*”. A może kroki z sążniami pomyliła osoba zapisująca dokument po łacinie?

W moich dalszych rozważaniach przyjmę też, że odległości określone w sążniach podano w jednostkach obowiązujących podówczas w Austrii, gdzie jeden sążen wiedeński był równy 1,8966 m³⁴. Natomiast przyjęta przeze mnie długość jednego kroku to $\frac{1}{2}$ sążnia³⁵. Ewentualna pomyłka jednostek miar przy odległości pomiędzy kamieniami № 4 i № 5 nie powinna być większym problemem, gdyż jej wielkość można oszacować na 60 metrów³⁶.

Tak więc znane są odległości dla 35 kamieni, aż 27 kamieni umieszczonych zostało co 80 sążni (151,7 m), jedynie 8 kamieni rozmieszczone w innych odległościach, od 17 do 86 sążni. Średnia odległość pomiędzy dokładniej opisanymi 35 kamieniami to 71,3 sążnia (135,3 m). Gdyby założyć taką samą średnią dla wszystkich kamieni, to obwód Mniszego Lasu można oszacować na $43 \times 135,3 \text{ m} = 5.818$ metrów; gdyby zaś dla 8 nieznanych odległości przyjąć wartość 80 sążni, to obwód wyniósłby 3.136,5 sążnia, czyli 5.949 metrów. Natomiast długość obwodu Mniszego Lasu określona na podstawie mapy katastralnej to około 4.760 metrów, a więc ok. 80% oszacowanego obwodu. Widać więc, że jest to ten sam rzad wielkości.

³⁴ https://pl.wikipedia.org/wiki/Miary_austriackie – dostęp październik 2020 roku.

³⁵ https://pl.wikipedia.org/wiki/Miary_pruskie_i_niemieckie – dostęp październik 2020 roku. Podana tu długość kroku to 0,9417 m, a więc 0,49652 sążnia wiedeńskiego.

³⁶ $63 \times (1,8966 / 2) = 59,7429 \text{ m}$.

Tabela 1: Wykaz odległości pomiędzy kamieniami granicznymi.

Lp.	kamienie	odległość (lac.)	odległość (niem.)	odległość (pol.)
1	Nº 1 ÷ Nº 2	octoginta orgias	achtzig Klafftern	80 sążni
2	Nº 2 ÷ Nº 3	octoginta orgias	achtzig Klafftern	80 sążni
3	Nº 3 ÷ Nº 4	octoginta orgias	achtzig Klafftern	80 sążni
4	Nº 4 ÷ Nº 5	sexaginta tres passus	dreißig undt sechzig Schritte	63 kroki
5	Nº 5 ÷ Nº 6	septemdecim orgias	siebenzehn Klafftern	17 sążni
6	Nº 6 ÷ Nº 7	octoginta orgias	achtzig Klafftern	80 sążni
7	Nº 7 ÷ Nº 8	octoginta orgias	achtzig Klafftern	80 sążni
8	Nº 8 ÷ Nº 9	octoginta orgias	achtzig Klafftern	80 sążni
9	Nº 9 ÷ Nº 10	octoginta orgias	achtzig Klafftern	80 sążni
10	Nº 10 ÷ Nº 11	?	?	?
11	Nº 11 ÷ Nº 12	?	?	?
12	Nº 12 ÷ Nº 13	?	?	?
13	Nº 13 ÷ Nº 14	?	?	?
14	Nº 14 ÷ Nº 15	?	?	?
15	Nº 15 ÷ Nº 16	?	?	?
16	Nº 16 ÷ Nº 17	?	?	?
17	Nº 17 ÷ Nº 18	octoginta orgias	achtzig Klaffern	80 sążni
18	Nº 18 ÷ Nº 19	octoginta orgias	achtzig Klafftern	80 sążni
19	Nº 19 ÷ Nº 20	octoginta orgias	achtzig Klafftern	80 sążni
20	Nº 20 ÷ Nº 21	35. orgias	fünff undt dreißig Klafftern	35 sążni
21	Nº 21 ÷ Nº 22	quinquaginta orgia	fünffzig Klafftern	50 sążni
22	Nº 22 ÷ Nº 23	octoginta orgia	achtzig Klafftern	80 sążni
23	Nº 23 ÷ Nº 24	octoginta orgia	achtzig	80 sążni
24	Nº 24 ÷ Nº 25	octoginta orgia	achtzig Klafftern	80 sążni
25	Nº 25 ÷ Nº 26	viginti sex orgias	sechs undt zwanzig Klafftern	26 sążni
26	Nº 26 ÷ Nº 27	octoginta orgias	achtzig Klafftern	80 sążni
27	Nº 27 ÷ Nº 28	octoginta orgias	achtzig Klafftern	80 sążni
28	Nº 28 ÷ Nº 29	octoginta orgias	achtzig Klafftern	80 sążni
29	Nº 29 ÷ Nº 30	octoginta orgias	achtzig Klafftern	80 sążni
30	Nº 30 ÷ Nº 31	octoginta orgias	achtzig Klafftern	80 sążni
31	Nº 31 ÷ Nº 32	octoginta orgias	achtzig Klafftern	80 sążni
32	Nº 32 ÷ Nº 33	octoginta orgias	achtzig Klafftern	80 sążni
33	Nº 33 ÷ Nº 34	octoginta orgias	achtzig Klafftern	80 sążni
34	Nº 34 ÷ Nº 35	?	?	?
35	Nº 35 ÷ Nº 36	sexaginta sex orgias	sechs undt achtzig Klafftern	86 sążni
36	Nº 36 ÷ Nº 37	sexaginta septem orgias	sieben undt sechzig Klafftern	67 sążni
37	Nº 37 ÷ Nº 38	octoginta orgias	achtzig Klafftern	80 sążni
38	Nº 38 ÷ Nº 39	octoginta orgias	achtzig Klafftern	80 sążni
39	Nº 39 ÷ Nº 40	octoginta orgys	achtzig Klafftern	80 sążni
40	Nº 40 ÷ Nº 41	octoginta orgys	achtzig Klafftern	80 sążni
41	Nº 41 ÷ Nº 42	octoginta orgys	achtzig Klafftern	80 sążni
42	Nº 42 ÷ Nº 43	octoginta orgys	achtzig Klafftern	80 sążni
43	Nº 43 ÷ Nº 1	viginti quatuor orgia	vier undt zwanzig Klafftern	24 sążnie

Tabela 2: Opis lokalizacji kamieni granicznych.

kamień:	opis:	uwagi:
№ 1	Początek granicy, znajduje się on na końcu tak zwanego <i>Hartenberg</i> (pol. <i>Górzyniec</i>), powyżej grzbietu, naprzeciw <i>Schreyberhau</i> (pol. <i>Szklarska Poręba</i>), przy gospodarstwie Hannsia Christopha Liebicha, w dobrach miejscowości <i>Petersdorff</i> (pol. <i>Piechowice</i>), gdzie usytuowany jest duży kamień, na którym wykuty jest krzyż, od tego miejsca granica biegnie grzbietem.	początek
№ 2	Ten i sąsiednie kamienie stoją na szczycie grzbietu.	
№ 3 ÷ 4	---	
№ 5	Obok dużego kamienia oznaczonego krzyżem, granica skręca tu nieco w prawo.	
№ 6 ÷ 9	---	
№ 10	Kamień na bardzo dużej skale, koniec odcinka, ostre załamanie, granica skręca ku rzece.	narożnik
№ 11	Obok dużego kamienia.	
№ 12	Obok trzech dużych kamieni.	
№ 13	---	
№ 14	Obok kamienia na łące nad górną drogą (niem. <i>Oberwege</i>).	droga
№ 15	Obok tego kamienia pod górną drogą (niem. <i>Oberwege</i>).	droga
№ 16	Koło nieco mniejszego kamienia.	
№ 17	Koło pewnego bardzo dużego, spiczastego i leżącego na łące kamienia.	
№ 18 ÷ 20	---	
№ 21	Od tego miejsca granica przebiega w poprzek przez <i>Zackel</i> (pol. <i>Kamienna Mała</i>) w górę <i>Heidelberg</i> (pol. <i>Wrzosówka</i>).	rzeka
№ 22 - 24	---	
№ 25	Obok granicznego buka, na końcu (lub też początku) tej strony granicy, a więc na jej załamaniu.	narożnik
№ 26	Od poprzedniego kamienia granica idzie górą <i>Heidelberg</i> (pol. <i>Wrzosówka</i>)	
№ 27 ÷ 33	---	
№ 34	Wraz z nim granica dochodzi do jodły oznaczonej krzyżem.	
№ 35	Ustawiony obok jodły oznaczonej krzyżem, od tego miejsca granica znowu kieruje się ku <i>Zackel</i> (pol. <i>Kamienna Mała</i>).	narożnik
№ 36	---	
№ 37	Po nim granica przekracza drogę.	droga
№ 38	---	
№ 39	Kamień ustawiony przy <i>Kleine Zackel</i> (pol. <i>Kamienna Mała</i>).	rzeka
№ 40 ÷ 42	---	
№ 43	Sąsiaduje z pierwszym kamieniem granicznym.	koniec

Mając wprawdzie niekompletny, ale miejscami bardzo szczegółowy opis przebiegu granicy, można pokusić się o dokładniejszą weryfikację poszczególnych jego fragmentów. Dla przykładu południowa krawędź Mniszego Lasu miała się kończyć na kamieniu № 10, gdzie granica, dotychczasowo biegnąca grzbietem górkowym, gwałtownie skręcała ku rzece Kamienna Mała, punkt ten znajdował się „na bardzo dużej skale”. Jest to tak charakterystyczne miejsce, że skałę tę łatwo zlokalizować w terenie, ale najważniejsze jest to, że na jej szczycie do dziś można dostrzec wykuty znak „+” (patrz ilustracja 6).

Ilustracja 6: Skała zlokalizowana w miejscu, gdzie miał znajdować się kamień № 10. Na szczytach skały znajduje się wykuty znak „+”, zbudowany z dwóch krzyżujących się ze sobą linii o długości kilkunastu centymetrów. Wewnętrz zagłębień zachowały się resztki farby świadczące o tym, że nie są to naturalne zagłębiaenia, lecz linie tworzące znak graniczny, który był niegdyś pomalowany w celu jego lepszego wyekspozowania.

Ponieważ podane są odległości pomiędzy wszystkimi kolejnymi kamieniami o numerach od 1 do 10, toteż istnieje możliwość ustalenia, gdzie miał znajdować się kamień № 1, gdyż wkopano go $608\frac{1}{2}$ sążnia³⁷ przed kamieniem № 10.

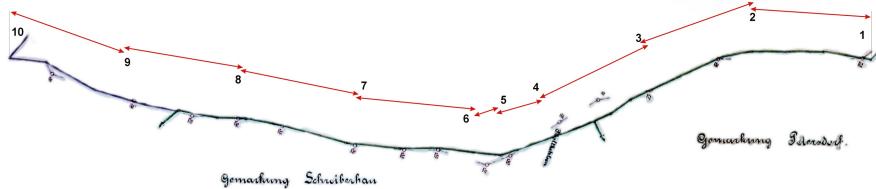
Po przeliczeniu na współczesne jednostki miary uzyskuję odległość równą 1.154 metry. Natomiast jeśli sprawdzę na mapie, to dokładnie w odległości 1133 metrów znajdowało się gwałtowne załamanie granicy wioski Petersdorf (pol. Piechowice), która zmieniała tu swój przebieg z równoleżnikowego na południkowy. Zgodnie z opisem kamień № 1 miał się znajdować w miejscu „gdzie usytuowany jest duży kamień, na którym wykuty jest krzyż”, a dokładnie tutaj znajduje się skałka, na której szczytce znajduje się wykuty krzyż (patrz ilustracja 7). Przy czym wprost zaskakuje zgodność odległości tych dwóch znaków „+”; według opisu z początku XVIII wieku miało to być 1.154 metry, a w rzeczywistości jest to 1.133 metry – różnica to zaledwie 21 metrów.

37 Po drodze było siedem kamieni oddalonych o 80 sążni, jeden w odległości 17 sążni i jeden w odległości 63 kroków, czyli 31,5 sążnia; razem $608\frac{1}{2}$ sążnia.

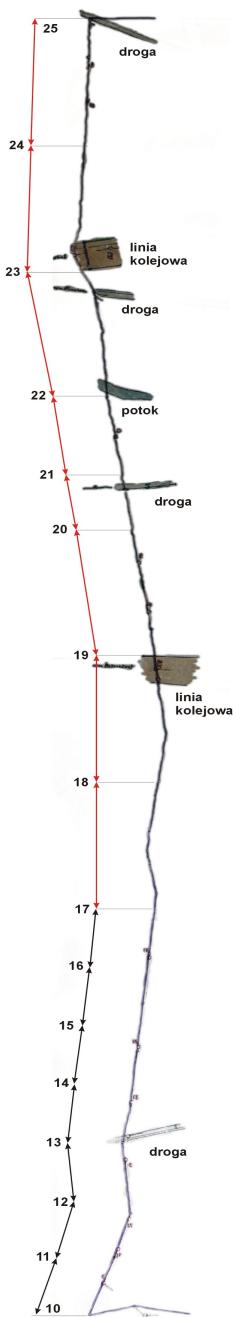
Ilustracja 7: Skała zlokalizowana w miejscu, gdzie miał znajdować się kamień № 1. Na szczycie skały znajduje się wykuty znak „+”, zbudowany z dwóch krzyżujących się sobą kilku-nastęcentymetrowych linii. Dobrze widoczne są pozostałości farby, prawdopodobnie otoczenie znaku „+” pomalowane było na biało, natomiast krzyżujące się linie wypełnione zostały farbą w kolorze czerwonym.

Znając lokalizację kamieni wyznaczających początek i koniec południowej krawędzi Mniszego Lasu można pokusić się o ustalenie dokładnej lokalizacji każdego z pozostałych kamieni, co przedstawia ilustracja 8. Co ciekawe na mapie katastralnej można zlokalizować ok. 20 punktów załamania granicy, tak więc z całą pewnością nie odzwierciedla ona przebiegu wyznaczonego jedynie dziesięcioma kamieniami. Tym bardziej zaskakuje zbieżność odległości z opisu z odlegością zaobserwowaną w rzeczywistości – czyżby była to kwestia zwykłego przypadku?

Ilustracja 8: Próba rekonstrukcji oznakowania granicznego na południowej krawędzi Mniszego Lasu. W pobliżu granicy miejscowości Schreiberhau (pol. Szklarska Poręba) i Petersdorf (pol. Piechowice) znajdują się Moltkefelsen (pol. Zbójeckie Skały). Źródło podkładu: mapa katastralna Gemarkung Forst Seifershau, [5].

Jak widać przebieg granicy prawie na całej długości tego odcinka znaczony był kamieniami umieszczanymi co 80 sążni, jedynie w okolicach Moltkefelsen (pol. Zbójeckie Skały) nastąpiło zagęszczenie znaków, być może spowodowane trudnymi warunkami terenowymi. Co ciekawe odległość pomiędzy kamieniami № 5 i № 6 to 32 metry (17 sążni), a dokładnie w tym miejscu, tuż poniżej granicy, znajdują się dwa kamienie odległe właśnie o 32 metry; czy to tylko przypadek?

Ilustracja 9: Próba rekonstrukcji rozmieszczenia kamieni granicznych na zachodniej granicy Mniszego Lasu. Źródło podkładu: mapa katastralna *Gemarkung Forst Seifershau*, [5].

O wiele gorzej sytuacja wygląda w przypadku próby ustalenia rozmieszczenia kamieni granicznych na zachodniej granicy Mniszego Lasu. Tutaj znajdowało się szesnaście kamieni, dzielących całość na piętnaście odcinków, jednakże odległości znam jedynie w przypadku ośmiu z nich, zaś siedem dystansów pominięto w dostępnym mi źródle. Można jednak oszacować, że średnie odległości pomiędzy kamieniami granicznymi o numerach od 10 do 17 wynosiły około 70 metrów, a więc mniej więcej 37 sążni.

Ponieważ odległości od kamienia № 10 do kamienia № 17 nie są znane, toteż rekonstrukcję można przeprowadzić jedynie od północnego końca, od kamienia № 25 do kamienia № 17. Niestety jedynym charakterystycznym punktem, który mógłby posłużyć do weryfikacji poprawności rekonstrukcji, jest przepływający tu potok Mała Kamienna. Zgodnie z opisem granica miała tu przybywać od kamienia № 20, i od tegoż po przebyciu 35 sążni ku Zackel (pol. Kamienna Mała) miał znajdować się kamień graniczny № 21, od którego granica przebiegała w poprzek przez Zackel (pol. Kamienna Mała) w góre Heidelberg (pol. Wrzosówka), zaś do następnego kamienia № 22 było 50 sążni. Wydaje się więc, że kamień № 21 znajdował się tuż przy potoku, na jego południowym brzegu.

Natomiast z mojej rekonstrukcji wynika, że na południowym brzegu tego potoku znajdował się kamień № 22, a więc błąd jest bardzo duży. Odległość od północnego krańca tego odcinka, a więc kamienia № 25, do południowego brzegu potoku, to 290 sążni według opisu, a 240 sążni według rekonstrukcji. Jest to rozbieżność rzędu 20%, co w porównaniu z zaskakującą precyzją odtworzenia długości południowej granicy jest wartością bardzo dużą. Z kolei przeprowadzony na mapie kata-

stralnej pomiar odległości od brzegu potoku do kamienia № 25 pokazuje, że odległość ta wynosi 450 metrów, co dla sążni z opisu daje przelicznik 450 m / 290 sążni = 1,552 m/sążen.

Teraz wypada przeanalizować północny odcinek granicy. Zaczynał się on od kamienia № 25, biegła zboczami góry Heidelberg (pol. Wrzosówka), najpierw dwadzieścia sześć sążni do kamienia № 26, a potem wzdłuż kamieni № 27 ÷ 34, umieszczanymi co 80 sążni; wraz z tym ostatnim granica dochodziła do jodły oznaczonej krzyżem, przy której stał kamień № 35, od tego miejsca granica znowu kierowała się ku potokowi Zackel (pol. Kamienna Mała), a więc na południe.

Z powyższego opisu wynika, że na tym odcinku znajdowało się jedenaste kamieni, dzielących granicę na dziesięć odcinków, jednakże nie podano długości ostatniego z nich, a więc dystansu pomiędzy kamieniami № 34 i № 35. Najprawdopodobniej jego długość była taka sama jak poprzednich, czyli 80 sążni, jednak nie sposób wykluczyć, że skoro na zachodnim końcu tego odcinka dwa kamienie wkopano w odległość 26 sążni, to i na początku mogło się to przytrafić. Prawdziwej odległości jednak nie znamy, wydaje się jednak, że skoro wszystkie pozostałe kamienie rozmieszczały się w odległościach od 17 do 86 sążni, to i tutaj wartość ta nie powinna wykraczać poza ten zakres.

Jeśli przyjmę, że cały wschodni fragment tego odcinka obsadzony był kamieniami ustawionymi co 80 sążni, to całkowita długość północnego odcinka wynosiłaby 746 sążni³⁸, a więc prawie 1.415 metrów. Natomiast odczyt z mapy katastralnej pokazuje, że długość tej linii granicznej to 1.025 metrów, jest to zaledwie 72% obliczonej wartości i brakuje tu 390 metrów granicy. Gdyby przyjąć, że kamienie № 34 i № 35 zostały wkopane bardzo blisko siebie, a wręcz usunąć ten odcinek z obliczeń, to granica miałaby długość o 80 sążni mniejszą, czyli 666 sążni lub też 1.263 metry. Jednak wówczas długość linii granicznej z mapy katastralnej w dalszym ciągu stanowi zaledwie 81% tejże wartości i brakuje tu 238 metrów.

Tak więc należałyby przyjąć, że albo granica ta miała inny przebieg aniżeli uwidoczniano to na dawnych mapach, albo też użyta tu jednostka miary dość znacznie odbiega od jej formalnej definicji. Pierwszą opcję należałyby odrzucić, gdyż na tej granicy zachowały się opisywane tu znaki graniczne. Może więc odległości pomiędzy kamieniami wyznaczono jedynie orientacyjnie, np. co 160 kroków (czyli 80 sążni), a kroki odliczała osoba o niskim wzroście? Gdyby przyjąć taką wersję, to należałyby dla tego odcinka zmienić przelicznik sążni na metry.

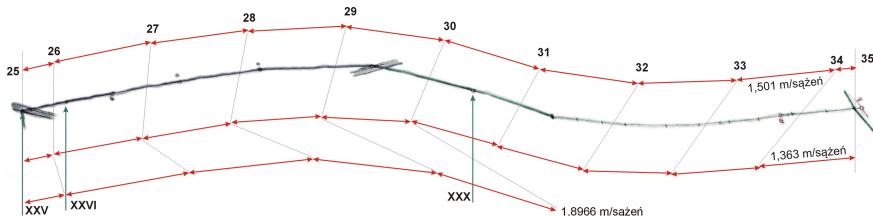
38 $26 + (9 \times 80) = 746$.

Roboczo można przyjąć, że byłaby to wartość z przedziału od 1,363³⁹ do 1,501⁴⁰ metra/sążen (co stanowi odpowiednio 72 i 79% długości sążnia wiedeńskiego).

Rysuję więc strzałki o odpowiednich długościach⁴¹ i usiłuję je rozłożyć wzdłuż linii granicznej. Efekt mojej pracy widoczny jest na ilustracji 10. Oczywiście strzałki długością pasującą idealnie, jednak ich długość została tak zmodyfikowana, aby pasowały.

U góry znajdują się strzałki wskazujące rozmieszczenie kamieni przy założeniu, użyte tu „sążnie” mają zaledwie 1,501 m, natomiast przedostatni ostatni kamień znajdował się 17 sążni od narożnej lipy.

Poniżej znajduje się przebieg granicy jaki znamy z mapy katastralnej, natomiast pod nim rekonstrukcja zakładająca, że „sążnie” wymierzano tak małymi krokami, że uzyskano zaledwie 1,363 m/sążen, a przedostatni kamień znajdował się 86 sążni od kończącej odcinek lipy. Najniższy przebieg to rozmieszczenie początkowych pięciu kamieni przy założeniu, że sążen ma długość sążnia wiedeńskiego, a więc 1,8966 metra.

Ilustracja 10: Próba rekonstrukcji rozmieszczenia kamieni granicznych na północnej granicy Mniszego Lasu. Źródło podkładu: mapa katastralna *Gemarkung Forst Seifershau*, [5].

39 Gdyby odległość pomiędzy kamieniami № 34 i № 35 była równa największej odległości wzmiarkowanej na całej długości granicy, a więc 86 sążni (która to odległość występowała pomiędzy sąsiednimi kamieniami № 34 i № 35), to długość północnego odcinka wynosiłaby $26 + (8 \times 80) + 86 = 752$ sążnie, co po przeliczeniu z odlegością 1.025 metrów daje przelicznik 1,363 metra/sążen.

40 Gdyby odległość pomiędzy kamieniami № 34 i № 35 była równa najmniejszej odległości wzmiarkowanej na całej długości granicy, a więc 17 sążni (trudno przecież podejrzewać, aby była ona zerowa), to długość północnego odcinka wynosiłaby $26 + (8 \times 80) + 17 = 683$ sążnie, co po przeliczeniu z odlegością 1.025 metrów daje przelicznik 1,501 metra/sążen.

41 Zgodnie z moimi założeniami występują tu odcinki następujących długościach: dla przelicznika 1,363 metra/sążen: 26, 80 i 86 sążni, a więc odpowiednio 35, 109 i 117 metrów; natomiast dla przelicznika 1,501 metra/sążen: 17, 26 i 80 sążni, a więc 26, 39 i 120 metrów.

Jak zweryfikować poprawność powyższej rekonstrukcji? Wprawdzie w samym opisie tego odcinka nie wspomniano o żadnych charakterystycznych obiektach, jednak odcinek ten jest mimo wszystko wyjątkowy, gdyż znajdują się na nim trzy kamienie wzmiarkowane w opisie!

Mowa o kamieniach № 25, 26 i 30. Niestety pierwszy z nich był pierwszym kamieniem na tym odcinku, tak więc jego lokalizacja jest mało przydatna do weryfikacji odległości pomiędzy kamieniami na tym odcinku. Aczkolwiek swoim istnieniem potwierdza on fakt, że faktycznie na końcu odcinka zachodniego, a zarazem początku odcinka północnego, znajdował się właśnie kamień № 25.

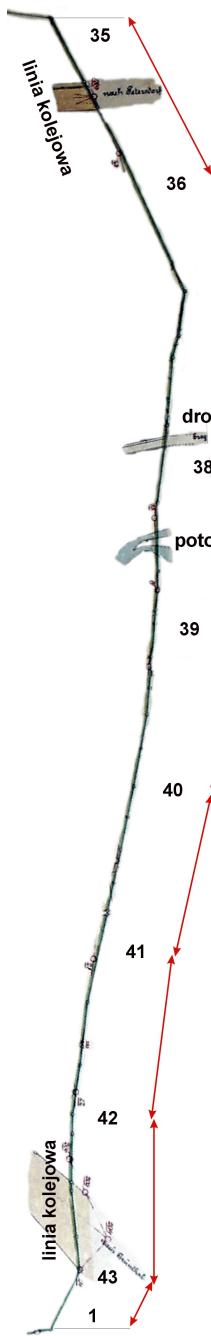
Następny kamień miał się znajdować w odległości 26 sążni, a więc 49 metrów. I właśnie w takiej odległości się znajduje, tak więc nie użyto tutaj jakiś „krótszych” sążni, które umiejscawiałyby go w odległości poniżej trzydziestu metrów. Jednak ten pierwszy kamień znajduje się bardzo blisko narożnika, tak więc trudno na jego podstawie wnioskować odnośnie do całości przebiegu granicy. Aczkolwiek lokalizacją swoją potwierdza on fakt, że opis poprawnie wskazywał jego położenie.

Natomiast kamieniem niemalże idealnym do weryfikacji poprawności rekonstrukcji okazuje się być zachowany do dziś kamień № 30, stojący niemal dokładnie w połowie długości tego odcinka, bo 550 metrów od jego początku.

Jednak z opisu wynika, że umieszczono go 346 sążni⁴², a więc 656 metrów, od początkowego kamienia № 25. Tak więc rzeczywista odległość jest o 106 metrów mniejsza, różnica ta stanowi aż 19% tego dystansu. Nieco lepiej jest w przypadku skróconych wersji „sążni”, gdyż według nich kamień № 30 miał się znajdować na 472 lub 517 metrach, co daje błąd rzędu 77 i 31 metrów (odpowiednio 14 oraz 5,6%)

---

42 $26 + 4 \times 80 = 346$.

Ilustracja 11: Próba rekonstrukcji rozmieszczenia kamieni granicznych na wschodniej granicy Mniszego Lasu. Źródło podkacıdu: mapa katastralna *Gemarkung Forst Seifershau*, [5].

Pozostaje jeszcze granica wschodnia, zaczynała się ona na kamieniu № 36, a kończyła na kamieniu № 1. Z wiekowego opisu wynika, że długość tego odcinka to 657 sążni, co po przeliczeniu daje 1.246 metrów. Jednakże pomiar długości linii granicznej na mapie katastralnej daje wynik równy 1.028 metrów, tak więc zaledwie 82% wielkości znanej z opisu. Aby w trakcie rekonstrukcji rozmieszczenia kamieni granicznych pokryć nimi całą długość tego odcinka, ponownie należy przyjąć inną długość sążnia, tym razem będzie to 1,564 m/sążnia.

Na ilustracji 11 przedstawiam próbę rekonstrukcji rozmieszczenia kamieni na wschodniej krawędzi Mniszego Lasu. Zgodnie z opisem pomiędzy kamieniami № 37 i № 38 granica miała przekraczać drogę, co się w tej rekonstrukcji potwierdza. Natomiast po osiemdziesięciu sążniach od tego miejsca granica miała docierać do Kleine Zackel (pol. Kamienna Mała), gdzie stał kamień graniczny № 39. W istocie kamień ten faktycznie znajduje się w pobliżu tegoż potoku, aczkolwiek kilkadziesiąt sążni od jego brzegu. Jednak wydaje mi się, że w lacińskim oryginalu nie ma wzmianki o tym, że kamień znajdował się na brzegu potoku, mowa tu chyba tylko o fakcie, że granica przekraczała potok pomiędzy kamieniami № 38 i № 39, co się zgadza z rekonstrukcją.

Widać też, że kamienie 37 i 43 znajdują się w miejscach gwałtownego załamania granicy, co uprawdopodabnia taką właśnie ich lokalizację.

Jak widać przeprowadzone rekonstrukcje pozwalają stwierdzić, że dawny opis granicy umożliwia dość wierne zrekonstruowanie położenia poszczególnych kamieni na dawnej linii granicznej. Pewne wątpliwości może jednak wzbudzać użta tu jednostka miary, nazywająca się po polsku sążen, po niemiecku *Klafftern*, a w oryginalnym dokumencie zapisana po łacinie jako *orgias*⁴³. Moja próba rekonstrukcji pierwszego odcinka pokazuje, że długość tej jednostki niemalże idealnie pokrywa się z długością podaną w definicji sążnia wiedeńskiego, czyli 1,8966 metra/sążen. Jednak odległości pomiędzy wierzchołkami pozostałych odcinków granicy zdają się sugerować, że być może użta tu jednostka ma długość zbliżoną do 1,5 metra.

Innym wytlumaczeniem, moim zdaniem po wielokroć bardziej prawdopodobnym, jest przyjęcie założenia, że odległości zawarte w analizowanym przeze mnie opisie granicy nie są precyzyjnymi wartościami, odmierzonymi za pomocą jakiegoś narzędzia pomiarowego, lecz mamy tu do czynienia z odległościami przybliżonymi, a długości poszczególnych odcinków mogły być odmierzane nawet za pomocą zwykłych kroków. Dlatego też nie należy się spodziewać, że wszystkie wspomniane w opisie kamienie znajdowały się dokładnie tam, gdzie je opisano.

Raczej jest to pewnego rodzaju „szkic”, który prawidłowo oddaje ogólne zarysy całości, jednak poszczególne detale przedstawia niekiedy bardzo wiernie, a niekiedy w dość dużym uproszczeniu.

---

43 Niestety nigdzie nie mogę znaleźć informacji na temat tej łacińskiej nazwy.

I.5. MNISZY LAS WEDŁUG SŁOWNIKA GEOGRAFII TURYSTYCZNEJ SUDETÓW

Mniszy Las opisany został w pierwszym tomie „Słownika geografii turystycznej Sudetów”, którego autorzy hasło to objaśniają następująco: „Mönchwald, Mniszy Las. (...) Obszar lasu na zakończeniu wschodniego zbocza Czarnej Góry w Wysokim Grzbiecie poniżej Zbójeckich Skał. W Mniszym Lesie występują granitognejsowe i aplitowe skałki. Jego środkiem, poprzez tunel długości około 200 metrów, przebiega linia kolejowa do Szklarskiej Poręby. (...) Nazwa Mniszy Las wiąże się z joannitami z Cieplic Śląskich Zdroju, którzy w 1281 roku otrzymali od księcia Bernarda lwóweckiego teren obecnego uzdrowiska wraz z okolicznymi lasami, w tym znaczną część Górz Izerskich”⁴⁴.

---

44 M. Staffa (red.), *Słownik geografii turystycznej Sudetów, tom 1, Góry Izerskie*, [6]s.72.

BIBLIOGRAFIA

1. Adamska Dagmara, Rozwój osadnictwa wiejskiego w dystrykcie jeleniogórskim od XIII do początku XVI wieku, [w:] Atlas historyczny miast polskich, tom IV, zeszyt 14, Jelenia Góra, Instytut Archeologii i Etnologii PAN, Wrocław 2017
2. Junker Ullrich, Der grüssauisch – propsteiliche Spital- oder Mönchswald oberhalb von Hartenberg / Górzyniec, an den östlichen Ausläufern des Isergebirges, Ullrich Junker, Bodnegg 2020
3. Liebich Curt, Werden und Wachsen von Petersdorf im Riesengebirge. Siedlungskundliche und volkswirtschaftliche Untersuchung eines schlesischen Waldhufendorfes von der Gründung bis zum Jahre 1945, Holzner-Verlag, Würzburg 1961
4. Mahner Franz, Beiträge zur Wirtschaftsgeschichte des Cistercienserklusters Grüssau, Druck von August Lax, Hildesheim 1913
5. mapa Kreis Hirschberg, Gemarkung Forst Seifershau, Blatt 3, 1:2000, 1905
6. Staffa Marek (red.), Słownik geografii turystycznej Sudetów, tom 1, Góry Izerskie, Wydawnictwo PTTK Kraj, Warszawa - Kraków 1989
7. Staffa Marek (red.), Słownik geografii turystycznej Sudetów, tom 4, Kotlina Jeleniogórska, Wydawnictwo I-BiS, Wrocław 1999
8. Wendt Johann, Die Thermen zu Warmbrunn im Schlesischen Riesengebirge, Gosohorsky, Breslau 1840
9. Wutke Konrad, Das Schicksal der Warmbrunner Propsteiurkunden, [w:] Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens, 69 Band, Trewendt & Granier, Breslau 1935